

حکایت‌نی

قصه‌های مثنوی معنوی

گزینش و گزارش: قربان ولیثی

www.ketab.ir

www.ketab.ir

سرشناسه:	ولایتی، قریان، ۱۳۴۹، -، اقتباس کننده
عنوان و نام پدیدآور:	حکایت فی: قصه های مثنوی معنوی /گزینش و گزارش قریان ولایتی
مشخصات نشر:	تهران: امیرکبیر، ۱۳۴۲.
شابک:	۹۷۸-۹۶۲-۰۰-۲۲۷۱-۹
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	کتاب حاضر اقتباسی از کتاب "مثنوی" اثر مولوی است.
عنوان دیگر:	قصه های مثنوی معنوی.
موضوع:	مولوی، جلال الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۲ ق. - مثنوی - اقتباس ها
موضوع:	Mowlavi, Jalaloddin Mohammad ibn Mohammad, 1207-1273. Masnavi - Adaptations
موضوع:	داستان های کوتاه فارسی - قرن ۱۴، Short stories, Persian - 20th century
موضوع:	مولوی، جلال الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۲ ق. مثنوی، برگزیده
شناسه افزوده:	Masnavi. Selections. Mowlavi, Jalaloddin Mohammad ibn Mohammad, 1207 - 1273.
شناسه افزوده:	PIR۸۷۸
رده بندی کنگره:	۸۴۳/۶۲
رده بندی دیویی:	۹۲۹۱۶۰۹
شماره کتابشناسی ملی:	فیا
اطلاعات رکورد کتابشناسی:	

حکایت نی

قصه‌های مثنوی معنوی

گزینش و گزارش: دکتر قریان ولیئی
(استادیار دانشگاه تهران)

چاپ اول ۱۴۰۲ هـ ۵۰۰ نسخه هـ

۱۳۳۰۰۰۰۰۰

امور هنری: مسعود چترروز هـ صفحه‌آرایی: امین شجاعی هـ
امور چاپ: محمد امین رضاپور هـ چاپ و صحافی: چاپخانه انتشارات امیرکبیر هـ

دفتر مرکزی: تهران، خیابان جمهوری اسلامی،

تقاطع خیابان سعدی، پلاک ۲

شماره تماس: ۰۲۱۳۳۹۰۰۷۵۱-۲ و ۶۱۲۸

کدپستی: ۱۱۴۳۸۱۷۸۱۸

amirkabirpub.ir

@amirkabirpubco

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

مؤسسه انتشارات امیرکبیر
© همه حقوق محفوظ است.

فهرست

۱۱	پیشگفتار ناشر
۱۳	مقدمه
۱۷	دفتر اول
۱۹	بشنوازی...
۲۳	شاه و کنیزک
۳۱	بقال و طوطی
۳۳	پادشاه جهود و نصرانیان
۳۹	احول و استاد او
۴۱	خلیفه و لیلی
۴۳	گلستان آتش
۴۷	نخجیران و شیر
۵۳	هدهد و سلیمان
۵۵	خطای آدم <small>علیه السلام</small>
۵۷	طوطی و بازرگان
۶۳	پیرچنگی
۶۹	عرب بیابانی و خلیفه بخشنده
۷۳	نخوی و کشتی بان
۷۵	خالکوبی کردن مرد قزوینی

۷۷	شیر و گرگ و روباه
۸۱	حکایت «من» عاشق
۸۳	مهمان یوسف <small>علیه السلام</small>
۸۵	عیادت گراز بیمار
۸۷	حکمت لقمان
۸۹	رومیان و چینیان
۹۱	اخلاص علی <small>علیه السلام</small>
۹۵	دفتر دوم
۹۷	خیال هلال
۹۹	دزدی مار
۱۰۳	خادم و چهارپای صوفی
۱۰۹	بازگریزان
۱۱۱	کودک حلوانی
۱۱۵	روستایی و حکایت نرس
۱۱۹	مفلس و طمع کار
۱۲۳	در «اگر» نشستن
۱۲۵	امتحان پادشاه
۱۲۹	باز در میان جفدان
۱۳۱	تشنه و دیوار
۱۳۳	خاربن و خارکن
۱۳۵	دوستان ذوالنون
۱۳۷	زیرکی لقمان
۱۳۹	موسی <small>علیه السلام</small> و شبان
۱۴۳	امیر و خفته و مار
۱۴۵	دوست نادان
۱۴۹	گدای ناخوش آواز
۱۵۱	دیوانه و جالینوس
۱۵۳	حکایت عیادت
۱۵۵	صوفی و فقیه و علوی
۱۵۹	حج بایزید بسطامی
۱۶۱	فضیلت آه

دقیقه شمسی	۱۶۶
نیمه روز	۱۶۷
خواب و بیداری و زمان خواب	۱۶۸
تغذیه و آب و هوا	۱۶۹
تغذیه و آب و هوا	۱۷۰
تغذیه و آب و هوا	۱۷۱
تغذیه و آب و هوا	۱۷۲
تغذیه و آب و هوا	۱۷۳
تغذیه و آب و هوا	۱۷۴
تغذیه و آب و هوا	۱۷۵
تغذیه و آب و هوا	۱۷۶
تغذیه و آب و هوا	۱۷۷
تغذیه و آب و هوا	۱۷۸
تغذیه و آب و هوا	۱۷۹
تغذیه و آب و هوا	۱۸۰
تغذیه و آب و هوا	۱۸۱
تغذیه و آب و هوا	۱۸۲
تغذیه و آب و هوا	۱۸۳
تغذیه و آب و هوا	۱۸۴
تغذیه و آب و هوا	۱۸۵
تغذیه و آب و هوا	۱۸۶
تغذیه و آب و هوا	۱۸۷
تغذیه و آب و هوا	۱۸۸
تغذیه و آب و هوا	۱۸۹
تغذیه و آب و هوا	۱۹۰
تغذیه و آب و هوا	۱۹۱
تغذیه و آب و هوا	۱۹۲
تغذیه و آب و هوا	۱۹۳
تغذیه و آب و هوا	۱۹۴
تغذیه و آب و هوا	۱۹۵
تغذیه و آب و هوا	۱۹۶
تغذیه و آب و هوا	۱۹۷
تغذیه و آب و هوا	۱۹۸
تغذیه و آب و هوا	۱۹۹
تغذیه و آب و هوا	۲۰۰

www.ketab.ir

۲۴۳	دعای عجیب واعظ
۲۴۵	دشوارترین چیز
۲۴۷	دبّاغ در بازار عطاران
۲۴۹	امتحان خداوند
۲۵۱	سلیمان <small>علیه السلام</small> و مسجد اقصی
۲۵۳	سلیمان <small>علیه السلام</small> و ارمغان بلقیس
۲۵۵	ترازوی عطار و مرد گیل خوار
۲۵۷	درویش و هیزم شکن
۲۶۱	از سلطانی تابندگی
۲۶۳	یاری خواستن حلیمه از بت‌ها
۲۶۷	از این حسن تا آن حسن
۲۷۱	گلستان صوفی
۲۷۳	جواب ابلهان
۲۷۷	سلیمان و باد کجوب
۲۷۹	مشورت با دشمن
۲۸۱	پیر عقل
۲۸۳	قصه سه ماهی
۲۸۵	پند پرنده زیرک
۲۸۷	موسی و فرعون
۲۹۳	کودکی بر پشت بام
۲۹۵	دزد و دستار فقیه
۲۹۷	مدح دروغین
۲۹۹	مژده یابیزید
۳۰۱	آیین دوستی
۳۰۳	چراغی مرگ
۳۰۵	شاهزاده و پیرزن جادوگر
۳۰۹	زاهد شادمان
۳۱۱	قَبْطی و سَبْطی
۳۱۵	معرفت مورچگان
۳۱۷	دفتر پنجم
۳۱۹	چهار صفت آدمی

۳۲۱	غذای ایمان
۳۲۵	اعرابی و سگ گرسنه
۳۲۷	دشمن جان
۳۳۱	آهویی در میان خران
۳۳۳	مدعی پیغمبری
۳۳۵	عاشق پاکباز
۳۳۷	نمازگریان
۳۳۹	لاف جاهلان
۳۴۱	حسادت اهل ضروان
۳۴۵	آفرینش آدم
۳۵۱	ایاز و گنج نیاز
۳۵۵	یگلگی
۳۵۷	توبه نَصُوح
۳۶۱	توبه نادانان
۳۶۷	خرواسبان شاهی
۳۶۹	امتحان توکل
۳۷۱	عبت
۳۷۳	آینه دل عارف
۳۷۷	سفره گرسنگی
۳۷۹	غم نان و غم جان
۳۸۱	در جستجوی انسان
۳۸۳	اختیار است اختیار
۳۸۵	پیدا و پنهان
۳۸۷	ایمان راستین
۳۸۹	مؤذن زشت آواز
۳۹۱	پیکار نفسانی
۳۹۳	گوهر سلطانی
۳۹۷	دفتر ششم
۳۹۹	حکایتِ جهت
۴۰۱	آتش کش
۴۰۳	سبب برتری ایاز

www.ketab.ir

۴۰۵	صید و صیاد
۴۰۷	فریاد ناهنگام
۴۰۹	عاشق خفته
۴۱۱	آواز «نمی‌دام»
۴۱۳	گریه بر خویشان
۴۱۵	سحوری
۴۱۷	قصه بلال
۴۲۱	هلال عرشی
۴۲۳	طیب و بیمار
۴۲۵	غلام و سلطان محمود
۴۲۷	گنج‌نامه
۴۳۱	مرید شیخ خرقان
۴۳۵	دوستی بی‌بنیاد
۴۳۷	سلطان محمود و دربار شکر
۴۳۹	مرد مقروض
۴۴۳	گوسفند گریزان
۴۴۵	دژ هوش‌ریا
۴۵۳	گنج‌خانگی
۴۵۷	فهرست منابع

www.ketab.ir

پیشگفتار ناشر

ادبیات فارسی گنجینه‌ای سرشار از حکمت و معرفت است که در قالب‌های شعر و نثر آفریده شده و در دسترس ما قرار گرفته است. با گذشت زمان، مطالعه متون ادبی برای مخاطبان امروزی، دشوار شده است؛ به طوری که دستیابی به متون کلاسیک نهفته در این گنجینه، به آسانی گذشته نیست.

نخستین قدم برای نزدیک شدن به این گنجینه، شناساندن آن به مخاطب است تا انگیزه لازم را برای مطالعه این آثار پیدا کند. یکی از راه‌های شناساندن این متون، تلخیص و بازنویسی آن‌هاست، تا از این طریق، هم گوهرهای درخشان نهفته در آن‌ها در اختیار مخاطب قرار گیرد و هم اشتیاق و انگیزه مطالعه اصل آثار در او بیدار و نیرومند شود.

منظومه‌های فارسی، آثاری ادبی است که ماهیت روایی و داستانی دارد. این منظومه‌ها نمونه‌های درخشانی از پیشینه داستان‌پردازی در ادبیات فارسی است. همچنین به سبب وجود جنبه‌های آموزشی، به ویژه در حوزه اخلاق و معرفت بشری، این آثار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از این رو، بازنویسی و تلخیص منظومه‌های شاخص ادبیات فارسی، گامی ارزشمند

درجهت شناساندن پیشینه داستان‌نویسی در ایران و نیز برخوردارشدن از عناصر حکمت و معرفت نهفته در آن‌هاست.

در بازنویسی و تلخیص این متون، کوشیده‌ایم که خط سیر اصلی داستان، باوجود حذف عناصر غیراصلی، محفوظ بماند و متن‌گزینش شده، نموداری از متن اصلی باشد. مثال آوری بیت‌های درخشان منظومه‌ها نیز با همین هدف صورت گرفته است.

www.ketab.ir

مقدمه

جلال‌الدین محمد بلخی - معروف به مولوی - در سال ۶۰۴ ق. در بلخ، واقع در خراسان آن عصر متولد شد. پدر مولوی، بهاء‌الدین ولدبن ولد (۵۴۳ - ۶۲۸ ق.) مشهور به سلطان العلماء از عالمان و واعظان عصر بود و مشربی عرفانی داشت؛ گرایش تکیه عرفانی وی را می‌توان در تنها اثر او، معارف بهاء ولد مشاهده کرد.

سلطان العلماء، هنگامی که مولوی در حدود چهارده سال سن داشت، عازم سفر حج شد. گویند در همین سفر بود که سلطان العلماء در نیشابور با عطار نیشابوری ملاقات کرد و عطار به فراست، استعداد عرفانی جلال‌الدین محمد را تشخیص داد و گفت: «زود باشد که این پسر تو، آتش در سوختگان عالم زند.»

سلطان العلماء پس از گزاردن حج، به سبب اوضاع سیاسی و اجتماعی عصر و بیم حمله تاتار، دیگر به بلخ برنگشت و در قونیه ساکن شد. جلال‌الدین محمد از کودکی تحت تعلیم پدر قرار داشت و پس از مرگ وی در سال ۶۲۸ ق. به سبب هوش وافر و دانش بسیاری که اندوخته بود، بر مسند وعظ و خطابه پدر تکیه زد. در همین هنگام، جلال‌الدین تحت

تربیت عرفانی «برهان‌الدین محقق ترمذی» قرار داشت که از شاگردان پدرش بود.

پس از چندی، جلال‌الدین برای ادامه تحصیلات دینی به حلب و دمشق سفر کرد. این سفر علمی وی، هفت سال طول کشید و او سرانجام به قونیه بازگشت.

پس از مرگ برهان‌الدین محقق ترمذی، جلال‌الدین به تدریس پرداخت و در علوم دینی به شهرتی چشمگیر دست یافت.

در سال ۶۴۲ ق. محمد بن علی بن ملک داد، مشهور به شمس تبریزی، به قونیه آمد؛ آفتابی درخشان که شیدایی لاهوتی او، در واژه‌واژه گفتارهای او که در ملاقات شمس گرد آمده است، هنوز و تا همیشه خواهد درخشید. ملاقات جلال‌الدین و شمس در پرده ابهام است، اما هرچه بود و شمس هرکه بود، جلال‌الدین عالمی متین و سجاده‌نشینی باوقار بود، از مسند تدریس به زیر کشید، در هرچه بازار به سماع درآورد. این رباعی به زیبایی، منحنی سلوک جلال‌الدین را ترسیم کرده است:

زاهد بودم، ترانه گویم کردی

سرفتنه بزم و باده جویم کردی

سجاده‌نشین باوقارم دیدی

باز بچه کودکان گویم کردی

باری جلال‌الدین بر اثر این ملاقات، تولدی دیگر یافت؛ و شمس که خود می‌گفت کار من دستگیری از شیوخ و پیران راه است، جلال‌الدین را که در حلقه مریدان بسیار گرفتار بود، از «خود» وارهانید و در کهکشان بی‌خویشی به سماع درآورد.

مریدان جلال‌الدین، کینه این رند دوزخ‌آشام را به دل گرفتند و سبب شدند که شمس بیش از شانزده ماه در قونیه نماند و به دمشق برود؛ و شمس پر کشید و آتش اشتیاق جلال‌الدین را شعله‌ورتر کرد.

مولوی با فرستادن نامه‌های پیاپی به دمشق و فرستادن مریدان به آن سامان، عاقبت او را در سال ۶۴۴ ق. به قونیه بازگرداند؛ اما این بار نیز فتنه مریدان جلال‌الدین او را در سال ۶۴۵ ق. برای همیشه از قونیه راند. شمس غایب شد؛ اما جلال‌الدین به حضوری دست یافته بود که غیبت در آن راهی نداشت.

کانون شعر جلال‌الدین که با دیدار شمس شعله‌ور شده بود، گدازان‌تر و انبوه‌تر سر به افلاک برداشت.

پس از غروب شمس، صلاح‌الدین زرکوب، مردی عامی اما روشن ضمیر و شیدا، آینه در برابر جلال‌الدین گرفت. پس از مرگ صلاح‌الدین در سال ۶۵۷ ق.، جلال‌الدین بدل به حسام‌الدین چلبی داد و این ارتباط عارفانه پانزده سال تداوم یافت. جلال‌الدین در سال ۶۷۲ ق. تنگنای تن را وانهاد و به آفاق نامتناهی لاهوت پرگشاد. آثاری که از مولوی باقی مانده، در دو گروه منظوم و نثر قابل تقسیم‌بندی است؛ نثرهای مولوی در فیه‌مافیه، مکتوبات (مکاتیب) و مجالس سبعه گرد آمده است.

آثار منظوم مولوی عبارتند از:

۱. مثنوی معنوی: مثنوی در حدود بیست و پنج هزار بیت دارد و مهم‌ترین متن منظوم ادبیات عرفانی است. این کتاب الهامی، گنجینه آموزه‌های عرفانی است و می‌توان آن را دانشنامه عرفان اسلامی نامید. مولوی در این کتاب، در قالب حکایت‌های تودرتو، دشوارترین و دیریاب‌ترین مفاهیم عرفانی را با زبانی آتشین و شورانگیز، بیان کرده است.

۲. دیوان کبیر در کلیات شمس تبریزی: این کتاب دربرگیرنده غزل‌ها، رباعی‌ها و ترجیعات مولوی است که سه هزار و دویست و بیست و دو غزل

و قطعه، هزار و نهصد و هشتاد و سه رباعی و چهل و چهار ترجیع بند دارد. هیجان عرفانی مولوی را از بیت بیت این دیوان آسمانی می توان دریافت. مولوی در مثنوی، آرام تر و آگاه تر است؛ اما در این کتاب، با آشفشانی از شوریدگی و شیدایی و مدهوشی روبرویم.

و اما درباره کتابی که پیش رو دارید؛ بازنویسی قصه های مثنوی به نثر در شش دفتر هدف این مجموعه است. شایان ذکر است که آثاری با همین هدف قبلاً منتشر شده است؛ اما هدف ما در این مجموعه آن است که به گونه ای قصه های مثنوی را بازنویسی کنیم که پیوستگی و انسجام قصه ها به عنوان منظومه ای واحد حفظ شود. به عبارت دیگر، رشته ای که قصه های مثنوی را به هم می پیوندد، در حد امکان در این بازنویسی گسسته نشده است.

نکته دیگر اینکه برای اقامت خانه فضای مثنوی، جا به جا ایاتی درخشان از مثنوی را در متن آورده ایم.

و نکته آخر اینکه در این مجموعه، مقاصد و اهداف مولوی از میان هر قصه، از لابه لای ایات مثنوی استخراج و بازنویسی شده، بین سه ستاره قرار گرفته است.

نسخه ای که در این بازنویسی، اساس کار بوده است، مثنوی معنوی به تصحیح رینولد الین نیکلسون است که در سال ۱۳۷۵ به وسیله انتشارات توس در شش مجلد منتشر شده است.

و سپاس خدای راست
قربان ولیی محمدآبادی